

Stratégia a végeken

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 8. szám, 2017. február 24.

Hatalmas tiltakozás kísérte az oktatási államtitkár kinevezését. Kifogásolták, hogy soha semmi köze nem volt az oktatásügyhöz, soha nem töltött be állami hivatalt, sőt még a gyerekeit sem íratta be állami iskolákba. Nemcsak politikusok, hanem egyetemi rektorok, továbbá szülők szervezetei fogalmazták meg kemény álláspontjukat, és a sajtó sem volt kíméletes vele. A legjobb 16 egyetem pedig pert indított egy rendelkezés miatt, amely az egyetemek törvényekben rögzített jogait sértette. Mindez persze nem nálunk, hanem a messzi Amerikában, a „legmagasabb világi hely” környékén történt, ahol egy többszörös milliárdos lett a szövetségi oktatásügy vezetője egy rendkívüli szenátusi szavazás után, illetve ahol az elnök megtiltotta a beutazások engedélyezését egyes országokból.

Nálunk ilyen nagy horderejű változások nincsenek, igaz, választás sem volt. De azért, mintegy a szőnyeg alatt, lecseréltek egy helyettes államtitkárt. Az eddigi köznevelési resortfelelőst, Sipos Imrét a változatlanul értelmetlen nevű Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet élére számúzták, bár nem Egerbe, ahová azt szervezetileg beolvasztották, mert az intézmény székhelye továbbra is Budapesten van. Az ő helyére pedig a régi jól bevált korábbi vezető, Maruzsa Zoltán kerül, aki „a köznevelés és a felsőoktatás területén is komoly tapasztalattal rendelkezik”, legalábbis az EMMI honlapja szerint, bár azt, hogy a köznevelési gyakorlatát hol szerezte meg a hajdani egyetemi adjunktus, illetve korábbi felsőoktatási helyettes államtitkár, nem derül ki – hacsak nem a 42 (negyvenkét!) osztályból álló Oktatási Hivatal vezetőjeként. Az ő helyére pedig a régi köznevelési helyettes államtitkár, Gloviczki Zoltán kerül (a katolikus egyetemről vissza a minisztérium kötelékébe).

De mit nekünk a személyek körhíntázása, ha nagy horderejű stratégiai kérdések forognak kockán. Mint előző írásomban jelentettem (*Karok és rendek, ÉS, 2017/2., jan. 13.*), elkészült a felsőoktatási stratégia (FS) legújabb változata, melyet – ellenállva az Ottlik Géza regényére való utalás csábításának – nem fogok LFS-nek rövidíteni. Az FS gyakorlati megvalósítását jól mutatják az alábbi történetek is.

GTK: epilógus?

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (BME) kialakult válsághelyzet új megoldása nem kis meglepetést okozott. Emlékezetes, hogy az egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara (GTK) elindult a BME-ről való leválás útján, miután tavaly nyáron a dékánjuk tárgyalni kezdett az ELTE kancellárjával az oktatási államtitkár tudomásával (vagy részvételével). Ősszel azonban borult a szennykosár, amikor az egyik oldalról a GTK elintézetlenül maradt sorozatos panaszai, illetve az egyetemi vezetésnek a kiválási szándékot többször is hiába firtató kérdései miatt egy szenátusi ülésen a rektor a dékánt felfüggesztette, majd vélt őszintétlensége miatt el is bocsátotta.

A GTK közvéleménye felháborodott, tüntetés és kari gyűlés is volt, miközben a BME vezetése inkább olajat öntött a tűzre, mintsem csillapítani igyekezett volna. A súlyos konfliktust, valamint az ELTE befogadói készségét felmérve az oktatási államtitkárság december 5-én azt nyilatkozta, hogy „kezdeményezi, hogy a BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara 2017. augusztus 1-jétől az ELTE részeként működjön tovább”, mert „a jelenleg fennálló helyzet nem teszi lehetővé, hogy a kar és az egyetem az oktatási-kutatási értékek és hallgatói érdekek sérelme nélkül működjön tovább, az egyetem pedig a fenntartó kérése ellenére, az egyetemen belüli érdekeltekkel folytatott párbeszéd eredményeként sem tudta megnyugtató módon rendezni a vitás helyzetet. Erre tekintettel az államtitkárság az érintett egyetemek szenátusához fordul, véleményüket kérve a fenntartói kezdeményezésről.”

Ez volt a helyzet előző írásom idején. Akkor beszámoltam arról, hogy az ELTE Szenátusa áldását adta a GTK áttelepülésére, de megjegyeztem, hogy a tárgyalások tovább folynak, és van remény a GTK helyben maradására is, miután minden döntés a minisztérium kezében van. A BME-n belüli tárgyalások időközben lezárultak, a küldöttségek megegyeztek, bár maradtak tisztázatlan pontok, például a GTK-dékán elbocsátásának kérdése.

Ennyi is elég volt ahhoz, hogy az EMMI államtitkársága január 19-én egy újabb nyilatkozatot adjon ki, amelynek a lényege ebben a mondatban található: „A Kar teljes egészében a BME-n működik a továbbiakban is.” Ami azonban e mondat előtt és után áll, az a kormányzati kommunikációnak sajátos megnyilvánulása. „A Karon folyó szakmai munka ellehetetlenülésével fenyegető helyzetben a Kar kezdeményezésére a fenntartó, az Emberi Erőforrások Minisztériuma december elején kezdeményezte az ezzel kapcsolatos tárgyalások lefolytatását. A fenntartó álláspontja kezdettől fogva egyértelmű volt: bármilyen megállapodás is születik, annak a kar hallgatóinak és a karon folyó képzés magas színvonalának megtartásának érdekeit kell szolgálni, amelyet nem lehet alárendelni specifikus egyetemi vagy oktatói csoportok érdekeinek. Ezért a fenntartó a BME-n belüli megoldást jelölte meg elsődleges célként, és amennyiben ez lehetetlenné válna, akkor viszont a teljes kar – azaz a képzések, a hallgatók és az oktatók – ELTE-re kerülését vizsgálta meg.”

Az utolsó mondat különös feltételes módú megfogalmazása ellenére az EMMI, mint láttuk, már december 5-én kijelentette, hogy a GTK az ELTE-n működik tovább, majd erről megszavaztatta az ELTE Szenátusát is. A külső szemlélőnek ez nem egy tárgyalássorozat kezdetének, hanem a végének tűnik. És akárhogy keresem is a decemberi kommunikációban, nem találok azt a szándékot, hogy az államtitkárság „a BME-n belüli megoldást jelölte meg elsődleges célként” – de hát én csak magyarul tudok, „rejtett szándékul” nem.

A BME mérnökkarai persze elégedettek a mostani helyzettel, de a kedélyek nem csillapodtak le a GTK-n belül, ugyanis ha a kar jelentős többsége nem bánja is, hogy maradhat, azért vannak tanszékek, melyekről az a hír járja, hogy még mindig szívesen átigazolnának az ELTE-re. Az epilógusnak tehát még nincs vége.

CEU: prológus?

Soros György magánvagyonából alapította a Közép-európai Egyetemet (CEU), amely csak mester- és PhD-szinten folytat képzéseket többnyire bölcsész- és társadalomtudományi szakokon, viszont olyan színvonalon, hogy jó néhány nemzetközi egyetemi rangsorban az összes többi magyar intézményt megelőzi. Emellett az Európai Kutatási Tanács (ERC) által évente három kategóriában kiírt legfontosabb európai pályázati rendszerben minden más itthoni egyetemnél több nyertessel büszkélkedhet, és ezzel jelentős mértékben járul hozzá ahhoz, hogy hazánk az országok rangsorában magasan megelőzi az összes többi poszt-socialista államot. A tetemes alapítványi vagyonából származó évi 38 millió eurót egyéb bevételeiből közel 55 millióra tudja kiegészíteni, ez évente csaknem 17 milliárd forintnak felel meg. Összehasonlításképpen: a már kertészeti karok nélküli Corvinus évi 14 milliárdból gazdálkodik az utolsó hozzáférhető adatok szerint, miközben a CEU-n az 1440 hallgatóra 400 tanár, a Corvinuson a 14 ezer diákra 534 tanár jut.

A Soros elleni kormányzati kampány nemrég elérte a CEU-t is. Nehéztüzérség indította a támadást: hogy a közelgő 100. évfordulót is megidézzük, az Auróra lövegét a kormányzathoz közel álló történész sütötte el. Célkeresztjében a magát liberálisnak valló új rektor áll, valamint a „nyitott társadalom” eszméje, ami mellett az egyetem és a rektor elkötelezte magát. A történész blogjában közölt sok vehemens állítással itt nem tartom feladatombnak vitatkozni: remélem, mások máshol ezt megteszik.

Inkább két mellékszálal foglalkoznék. Az egyik, hogy a „nagyágyú” után szinte azonnal megszólaltak a „kézifegyverek”: többé-kevésbé névtelen blogolók és újságírók vetették rá magukat a most már szabad prédára a gender-, azaz társadalmi nemek tanulmányain való gúnyolódástól kezdve a magyar oktatók tömeges elbocsátásának híreszteléséig. Utóbbiról csak annyit, hogy a CEU honlapján az is látható, hogy az

55 millió eurós bevétellel szemben majdnem 63 millió kiadás áll, amit valamilyen módon nyilván egyensúlyba kell hozni. Az egyik lépésnek, a CEU Business School átszervezésének a sajtóban is megjelent híre. Ehhez hozzáteszem – anélkül, hogy konkrét információim lennének, csupán arra az ismeretemre támaszkodva, hogy számos magyar egyetemi oktató másodállásban tanít a CEU-n –, ha abba a helyzetbe kerülnék, hogy egyetemi vezetőként spórolnom kellene a béreken, akkor elsőként a további foglalkoztatásban alkalmazottakkal kezdeném az elbocsátást, amennyiben nélkülözhetőek, hiszen nekik van egy teljes állásuk máshol.

A másik számban egy személyes történetet idézek fel. A rendszerváltás előtt Angliában járt korosztályombeliek talán emlékeznek még arra a kis helyiségre a londoni Szent Pál-katedrális mellé épített föld alatti üzletsorban, amely kívülről nézve szabályos könyvesboltnak mutatta magát. Ám ha a beavatott, akinek a barátai még itthon elárulták a titkot, összeválogatott néhány kiadványt, és a pénztárnál közölte, hogy honnan jött, akkor az eladó ingyen odaadta a kiválasztott könyveket. A bolt ugyanis többek között az akkor idehaza és a „béketábor” más országaiban tiltott olvasmányokat is tartott a polcain, melyeket postai küldeményként nyom nélkül elkoboztak, és ha valaki, mondjuk, Orwellt vagy Szolzsenyicint akart olvasni, akkor magának kellett a bőröndjében behoznia, csak arra kellett vigyáznia, hogy valamilyen ártatlan borítóban elrejtse a hazai vámosok kutató szeme elől.

Nos ebben a boltban „vettem meg” és csempésztem haza azt a könyvet is, amely *A nyitott társadalom és ellenségei* címet viselte. Ám a szerző nem Soros György vagy Michael Ignatieff rektor volt, mint a CEU ellen indított kampány felületes olvasója vélhetné, hanem a tudományfilozófia egyik nagy, talán a legnagyobb alakja, Karl Popper, a könyv megjelenésekor már a London School of Economics világhíres professzora, akinek az Anschluss elől még sikerült elmenekülnie, majd még a világháború alatt megírnia ezt az azóta is gyakran idézett művét. Tagadhatatlan, hogy gondolatai nagy hatással voltak az LSE-n filozófiát hallgató George Sorosra, aki tudtommal mindmáig a náciizmus és a kommunizmus ellenfeleként ismert Popper tanítványának tartja magát. Az nem rejtély, hogy az akkori magyar hatóságok miért félték a nyitott társadalom eszméjétől. De miért támadják olyan vehemensen e mai fegyverhordozók?

Most azonban inkább arra utalnék, hogy a nyitott társadalom gondolata Poppnernél szorosan összefügg a kritikus gondolkodás lehetőségével. Más szóval, ahol egyetem van, ott otthont kell találnia a kritikus gondolkodásnak. A kritikus gondolkodás zárt társadalmakban pedig akadályozott, hiszen ezekben nyílt viták nem lehetségesek. Ezért hát mind az erőszakos szervezetek révén a múlt rendszerben érvényre juttatott tiltás, mind a manapság terjedő önkéntes elvonulás a „biztonságos helyekre”, a nyitott társadalom megkövetelte racionális érvek és ellenérvek elsorvadásához vezet.

Hogy a CEU túléli-e ezt az összehangolt támadást, az pedig egy nyitott társadalomban nem lenne kétséges.

A stratégia a végeken

Az ember azt gondolná, egy stratégia, mely a valós helyzet elemzésére támaszkodva és a rendelkezésre álló eszközöket felmérve távlati célokat jelöl meg, ha nincs is kőbe vésve, de legalább pár évig irányvonalként szolgál az adott terület számára. A mi felsőoktatási stratégiánk (FS) szinte évente ölt új ruhát, igaz, nem radikálisan változtatva a szabásmintákat, csak itt-ott színesítve a kiegészítőket egy sállal vagy kalappal.

Az FS új változatának névtelen szerzői még annyi fáradságot sem vettek, hogy mondandójukhoz igazítsák a tartalmat. Támogatja például az adatalapú döntéshozatalt, de az előző változatban is a 2014-es helyzetet tükröző és már akkor is elavult térképes illusztrációt az intézmények jellegéről, méretéről és kapcsolataikról változatlanul átmentette a 2016 végén publikált kiadványba. Még azt sem sikerült megtenniük, hogy az időközben egyetemmé kinevezett főiskolák jelölését megváltoztassák, nem beszélve a többször is módosult anya- és tagintézményi viszonyokról.

Mert úgy tűnik, az FS megvalósítása, minden hangzatos jövőképe dacára, főképp az átrendezést illetően

ért el számottevő, szinte világra szóló eredményeket. Sajnos nem áll rendelkezésemre elég összehasonlító információ, hogy kimutassam, mely országban dobálóznak intézményekkel, karokkal, elnevezésekkel ilyen intenzíven. Maholnap havonta kellene kiadni egy-egy újabb listát, hogy melyik kar vagy intézet hová tartozik.

Itt van például a tegnapi Nyugat-magyarországi Egyetem egykori szombathelyi két kara, a hajdani jó nevű Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. Amikor bejelentette az államtitkár, hogy leválnak az önállóvá lett Soproni Egyetemről, és az ELTE-hez fognak tartozni, kész tényként fogadtuk el, hogy az ELTE-nek lesz majd két újabb kara, ezúttal Szombathelyen. Hát nem ez történt. A több mint ötvenéves intézmény teljesen megszűnik, és tanszékekre bontva integrálódik az ELTE-be, mindegyik tanszék, illetve képzés a szakterületének megfelelő, összesen hat (!) karhoz fog tartozni, csupán egy kihelyezett tanulmányi hivatal meg egy gyógyírnak is kevés név („Savaria Egyetemi Központ”) marad Szombathelyen. Azt mind a mai napig nem tudni, mi öröme van az ELTE-nek abban, hogy egy jó 200 km-re lévő és 700 milliós adósságú ajándékot kap a kormányzattól, de felteszem, hogy kellő kárpótlás is jutott mellé például a nemrég indult duális gépészmérnök-képzés vagy a konvergenciaregióknak járó pályázati forrás.

Nagyszerű érzés lehet szombathelyi oktatóból egy csapásra az ELTE tanárává válni, de óvatos duhajként elgondolkodtam azon, vajon hogy is működhet egy így összerakott, mondhatnám, hungarikumszerű intézmény. Az rendben van, hogy a rektor (meg a kancellár) messze van, ez eddig is így volt a soproni székhely miatt, bár szépségtapaszt gyanánt volt legalább egy helyi rektorhelyettesük. De hogy egy dékáni aláírásért, sőt egy intézeti értekezletért is a Múzeum körútra vagy Lágymányosra kelljen utazni (vagy levelezni), az erősen csökkenti az ügyintézés hatékonyságát. A nagy egyetemeken, különösen a kancellári rendszer bevezetése óta igencsak megnőtt az adminisztratív eljárások időigénye, hiszen egy adott intézet pályázatát a dékánnak minimum tudomásul kell vennie, azután mind a kancellárnak, mind a rektornak jóvá kell hagynia, esetenként az egyetemen belül rangsorba kell állítania. Mármint a pályázatokat rendszerint egy hónapos határidővel írják ki: ezek után a szombathelyiek hátrányos helyzetét nem kell ecsetelnem.

Más problémát vetnek fel az azonos képzést kínáló párhuzamos tanszékek. Felteszem ugyanis, hogy eddig a szombathelyi bekerülési pontszámok alacsonyabbak voltak az összehasonlítható (budapesti) ELTE-szakokéinál. Az már a kurrens felvételi tájékoztatóból is kitűnik, hogy külön kell jelentkezni a budapesti és a szombathelyi képzésekre. De akkor vajon a diplomába is bekerül, hogy azt hol kapta a hallgató? Avagy mindenki az egységes ELTE-diploma büszke tulajdonosa lehet?

És vajon az Informatikai vagy a Társadalomtudományi Kar dékánja áthelyezheti-e az oktatót egyik tanszékről a másikra? Ehhez ugyanis alapállásban joga van, de vajon megteheti-e ezt Budapest és Szombathely viszonylatában is? Avagy ezután Szombathely karantén lesz, ahol az eddigi oktatók mintegy bezárva maradnak? És ezentúl azonos tanítási és kutatási követelményeknek kell eleget tennie minden oktatónak tekintet nélkül tanszéke székhelyére? Vagy lesznek első osztályú és másodlagos frissességű tanárok? Csupa fogós kérdés, amelyeket ez az eddig példa nélkül álló, de ettől fogva akár precedensként is alkalmazható döntés vet föl.

A Berzsényi 2008-ban Veszprémmel, Győrrel és Péccsel szemben választotta Sopront – feltehetőleg azért, mert így nem kellett félniük a szakok megkettőződésétől. Az ELTE-be való tagozódással a dicsőségfaktor megnőtt, de kérdéses, hogy csak öröm vár-e a szombathelyiekre. Mindez persze összhangban van az FS-sel, hiszen az kimondja: „Magyarországon a felsőoktatási intézmények rendszere területi szempontból Budapest-centrikus, amely (pontosabban: ami) azonban Magyarország térszerkezetéből fakad, így nem problémaként, hanem adottságként kell kezelni.” Így van ez, kedves szombathelyiek: ti a térszerkezet adottságainak az áldozatai vagytok.

De nem mindent visz a térszerkezet. A békéscsabai térség sanyarú sorsa illusztrálja, hogy a budapesti régió mégsem kebelez be mindenkit: van, akit visszahajtanak a végekre. A 2000-ben még önálló négykarú Tessedik Sámuel Főiskolaként integrált és 2006-ban biztató eredménnyel akkreditált intézménybe

szarvasi, mezőtúri, gyulai és békéscsabai egységek tartoztak, melyeket szinte forró krumpliként dobáltak ide-oda, míg végre a gödöllői agráregyetemtől a szarvasi pedagógiai és a mezőtúri mezőgazdász (!) képzés az eredetileg teológiai karként alapított szegedi Gál Ferenc Főiskolához került. Újabban Gödöllőnek a profilidegen szakok nem kellene, így a gyulai egészségügyi képzéseket is átadta a Gál Ferenc Főiskolának. Ennek az az érdekessége, hogy ugyan az ápolói és betegellátó, valamint szociális munkás szakoknak van létjogosultsága egy egyházi intézményben, tekintettel arra is, hogy kormányunk egy friss rendeletében idén csaknem 9 ezer, jövőre több mint 21 ezer gondozottat ad át a szociális intézményeikkel együtt államiból egyházi kezelésbe a hozzájuk tartozó pénzügyi keretekkel együtt, de hogy mit keres ott egy egészségsturizmus és betegbiztosítási szakirány, az nehezen érthető.

Most már csak a békéscsabai gazdasági kar sorsa kétséges, mert Gödöllő ettől is szabadulni akar, és mostanában arról folyik a vita, hogy úgynevezett „közösségi felsőoktatási központ” legyen-e a helyén. Ezeket az FS szerint egyébként a felsőoktatással nem rendelkező „elmaradott régiókban” kell létrehozni „gyakorlatorientált képzésekre összpontosítva”. Hogy ettől a térség elindul-e a felemelkedés útján, erősen kétséges.

Végül egy jó meg egy rossz hír. Szinte pontosan egy évre rá, hogy a Magyar Akkreditációs Bizottság háromtagú Felülvizsgáló Bizottságának az elnöke lemondott, kinevezték az utódját, s így remélni lehet, hogy például a professzori előterjesztések fellebbezési ügyei, melyek tavaly nyár óta (!) húzódnak, végre eldöntetnek valamilyen irányban. Örömmel számoltam be előző írásomban arról, hogy az államtitkár még december közepén 40-50 százalékos béremelést helyezett kilátásba az EMMI honlapján máig látható kommunikációban. A minisztérium parlamenti államtitkára viszont az elmúlt hetekben erről hallgatott, és csupán a korábban megígért 5 százalékos emelést emlegette.

Íme az idevágó idézet az FS-ből: „Az új felsőoktatási bér- és javadalmazási rendszernek biztosítania kell, hogy az oktatási tevékenységet végző oktatói és egyéb besorolású alkalmazottak főállásból származó jövedelme még a fiatal munkavállalók esetén is versenyképes legyen az általuk kiképzett, nem felsőoktatásban foglalkoztatottakéval.”

Akkor erre megint várunk még egy kicsit.